

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

RAŠTINGUMO PROBLEMA INTERNETO BENDRUOMENĖS IR MOKYTOJŲ AKIMIS

ESMINIAI ŽODŽIAI: rašyba, kalbinės nuostatos, kalbos mokymas, kodifikacija.

---

1. ĮVADINĖS PASTABOS

Pastaraisiais metais viešai pradėta daug diskutuoti apie visuomenės raštingumą – tiek siaurąją prasme apie mokėjimą be klaidų rašyti (ir perskaityti užrašytą tekstą), tiek apie plačiau suprantamą kultūrinį raštingumą (išprusimą), kuris apima ir gebėjimą kurti tekstą, jį atpažinti, suvokti, interpretuoti¹.

Pirmiausia žvelgiama į vidurinę mokyklą: čia gaunami raštingumo pagrindai, taigi raštingas turėtų būti kiekvienas vidurinį išsilavinimą įgijęs žmogus. Tačiau akivaizdūs ženklai ir dar ne itin gausūs dabartinės lietuvių kalbos rašybos būklės tyrimai, dėl kurių stokos, nagrinėjant šią temą, dažniau tenka remtis žiniasklaidoje skelbiamomis nuomonėmis ir svarstymais, rodo, kad menksta ne tik mokinių raštingumas: šis reiškinys plinta ir kitose socialinėse grupėse. Antai viename interviu Vilniaus universiteto dėstytojas filosofas Vytautas Ališauskas teigia, kad, nors išsilavinimas visuotinai paplitęs, bet bendra jo kokybė krintanti, ir vienas iš to įrodymų esantys neraštingi studentai (Jackevičius 2013):

---

¹ Esama ir dar platesnės raštingumo sampratos: tai gebėjimas suvokti ir naudoti įvairias kitas nei kalba taikomąsias ženklų sistemas, pvz.: *kompiuterinis raštingumas* (gebėjimas naudotis kompiuteriu ir taikomąja programine įranga), *ekonominis raštingumas*, *matematinis raštingumas* ir kt.

Daugelis studentų šiandien rašo labai silpnai – ne tik kad daro daugybę gramatinių klaidų, bet jiems labai sunku reikšti mintis raštu. Ir tai natūralu – vis dėlto dauguma žmonių negali pretenduoti į intelektualinio elito statusą, nesvarbu, ar tai būtų gamtos, ar humanitariniai mokslai.

Galima būtų tik patikslinti, kad siekiant raštingo žmogaus statuso, nėra būtina pretenduoti į intelektualųjį elitą. O pokyčiai visuomenės neraštingumo linkme itin ryškūs. Pavyzdžiui, pateikiami tokie Žemaitijos kolegijos Telšių fakultete kasmet pirmo kurso studentų rašomo diktanto rezultatai (Rimkutė 2012: 13–14):

Palyginus šiemet ar pernai vidurinę mokyklą baigusių asmenų diktantus su tų, kurie vidurinę mokyklą baigė prieš daugiau nei 12 metų, matyti didžiulis skirtumas: pirmieji, rašydami diktantą, vidutiniškai darė po 22 klaidas, antrieji – po 9. Taigi raštingumas pablogėjo beveik 2,5 karto!

Klostosi tokia padėtis, kad net ir tie, kurie jau buvo kadaise išsiugdę rašybos įgūdžius mokykloje, kartais prisipažįsta, kad ima juos prarasti. Atskira problema yra emigracijoje augančių lietuvių vaikų atotrūkis nuo lietuviškosios rašytinės ir sakininės kalbos vartojimo aplinkos.

Nerimauti yra ko, nes neraštingumas laikomas grėsme visuomenės raidai: neraštingi žmonės negali būti laisvi ir kūrybingi, – tai pigios darbo jėgos minia, kuria lengva manipuliuoti².

Raštingumo problema kartais parodoma kaip kone jau neįveikiama bėda. Antai Žiežmarių gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Eglė Kanapinskienė viename interviu sako (Jablonskaitė 2013):

Kalbos vartojimas susideda iš keturių dalių: skaitau, rašau, klausau ir kalbu. Kompiuterinių žaidimų ir internetinio triukšmo amžiuje atidžiai klausyti darosi sunku, nes nesutelkiamas dėmesys. Kalbėti sunku, nes labai ribota žodžių atsarga. Rašyti sudėtinga, nes nemokame taisyklių ir jų praktiškai netaikome. Skaityti nuobodu, nes knygą užgožia interaktyvios pramogos. Užburtas ratas.

Taigi kurį laiką tūnojusi kitų švietimo bėdų šešėlyje, ši problema jau pastebėta ne tik specialistų, bet ir visos visuomenės. Raštingumo reikalais susirūpinta Švietimo ir mokslo ministerijos lygmeniu: išnagrinęjus 2009–2012 m. valstybinio lietuvių gimtosios kalbos brandos egzamino rezultatus

² Panašūs procesai vyksta ir kitose šiuolaikinėse visuomenėse (pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje susirūpinta, kad britų kariuomenėje tarnaujantys kariai vis prasčiau rašo ir skaičiuoja), tačiau išsamus tų procesų aptarimas viršytų šio straipsnio apimtį.

bei tarptautinių raštingumo ir skaitymo gebėjimų tyrimų duomenis, parengtas ir patvirtintas Lietuvių kalbos ir kultūrinio raštingumo mokymo gerinimo priemonių planas 2013–2016 m.

Tiesa, pasitaiko ir kitokių nuomonių – esą tokios problemos nėra, ji išpučiama dirbtinai, ir dėl to kalčiausi esantys tie, kurie nustato raštingumo kriterijus ir apskritai kalbos normas (Vaicekauskienė 2013):

[...] kodėl daroma išvada, jog kas trečias mūsų moksleivis yra neraštingas? Todėl, kad raštingumas vertinamas pagal dabartines *bendrinės lietuvių kalbos normas*, o normos suprantamos ganėtinai siaurai ir nelanksčiai. [...] Jeigu mūsų moksleiviai būtų vertinami pagal kitokius normų standartus, turbūt sakytume, kad raštingumas auga.

Tačiau pati visuomenė, kaip rodo panašių straipsnių komentarai, tokiam požiūriui nėra linkusi pritarti; jis parankus nebent tiems, kurie mėgina rasti savo beraštystei pateisinimą.

Kas lemia raštingumo problemos atsiradimą, kokios priežastys ir veiksniai skatina vis daugiau elektroninėmis priemonėmis bendraujančios, taigi tarsi turinčios būti dvigubai raštingos visuomenės negebėjimą (ar nenorą) laikytis iki šiol neginčijamai egzistuojančių lietuvių kalbos rašybos taisyklių? Straipsnyje remiantis siauresne, labiausiai paplitusia raštingumo, kuris kartais dar vadinamas funkciniu, samprata, nagrinėjama, kaip į raštingumo problemą žiūri interneto bendruomenė: apibendrinamos vienoje 2013 m. internete vykusioje diskusijoje išryškėjusios kalbinės nuostatos. Taip pat pateikiami 2012 m. atliktos mokytojų lituanistų apklausos apie raštingumą mokykloje rezultatai. Šių kalbinių nuostatų tyrimas svarbus, ieškant konkrečių būdų, kaip mažinti neraštingumą, sutelkiant mokytojų, mokinių tėvų ir visos aktyvios visuomenės pastangas.

2. INTERNETO BENDRUOMENĖ APIE RAŠTINGUMĄ

2012 m. gegužės 7 d. interneto naujienų portale *delfi.lt* paskelbtas žurnalisto Mindaugo Jackevičiaus straipsnis „Beraščių karta: dėl klaidų jau tenka atmesti ir disertacijas“ (Jackevičius 2012). Jame pateiktos mokytojų, aukštųjų mokyklų dėstytojų ir kalbininkų mintys panašios: mokinių ir studentų raštingumas mažėja, o „pagal įvairius reitingus geriausiame Vilniaus universitete (VU) disertacijos atmetamos dėl galybės klaidų“. Kaip viena iš tokios padėties priežasčių nurodomas vidurinėje mokykloje lietuvių kalbos mokymuisi pakenkęs 2002–2003 m. priimtas sprendimas gimtosios kalbos

mokyti pagal užsienio kalbų mokymo metodikas, sureikšminant komunikacinę kalbos paskirtį. Vilniaus šv. Kristoforo gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė Dainora Eigminienė teigia:

[...] gimtoji kalba yra kur kas daugiau negu bet kuri išmoktoji užsienio kalba ir ji skirta ne vien tik susikalbėjimui. Gimtąja kalba natūraliausiai žmogus mąsto pasaulį. Ji yra asmens egzistencijos pagrindas, svarbi tapatybės dalis. Todėl jos vaidmuo nuolat turi būti apmąstomas. Praėjo 10 metų ir jau turime tokio „modernaus“ mokymo pasekmes. Todėl pagrindinėje mokykloje reikia grįžti prie sisteminio kalbos mokymo, o ne taip, kaip dabar – mokoma gabalais, segmentais, suardoma sistema, nepaisoma nuoseklumo³.

Šis straipsnis surinko daugiau kaip 600 komentarų. Juose portalo lankytojai iš savo turimos patirties įvertino esamą raštingumo būklę ir samprotavo apie priežastis, dėl kurių tokia būklė susiklostė. Komentaruose⁴ vardu ir pavarde pasirašęs Aistis Ignacio Savukynas šią būklę apibūdino taip:

Beje, išdrįskime viešai pasakyti, kad neraštingi dabar ne vien moksleiviai, studentai. Vajetau, kokių beraščių straipsnius ir net knygas sukurpiančių mokslų daktarų priviso! Keista, bet kelis diplomus pasaulio universitetuose sužvejoti nūnai lengviau... nei gimtosios kalbos pramokti. Užtat eidami lengviausiu keliu supaprastiname skyrybą, kadangi beraščiams „per sunku“ išmokti! Deja, vargu bau ko kita galėjome tikėtis, kai net rašytojai socialiniuose tinkluose didžiųjų arba lietuviškų raidžių rašyti nebesivargina...

Viską daryti kaip paprasčiau, greičiau – dabartinės visuomenės bruožas. „Nesivarginimą“ dėl rašybos kai kurie komentuotojai įvardija kaip bendrą žmonių apsileidimą:

Pridurčiau – tinginčių rašyti lietuviškais rašmenimis kraštas. Graudu žiūrėti – turi namuose lietuvišką klaviatūrą ir nenori, bijo rašyti. Mat jie visi, tie, kurie nenori – meluoja. Jie bijo parodyti savo neraštingumą. Sako, neturiu lietuviškos klaviatūros. [...] Manau, čia yra ir kita problema – trūksta atidumo ir atsakomybės už tai, ką darai.

³ Beje, XX a. pabaigoje pradėjus kalbėti apie naujų mokymo metodų, įskaitant mokymo dalykų integraciją ir teksto analizės svarbą lietuvių kalbos pamokose, buvo pasergėta, bet liko neišgirsta: „Svarbu, kad toks fragmentiškas atskirų kalbos dalykų susiejimas neardytų bendro kalbos sistemos vaizdo ir kad tokios fragmentiškos sąsajos pačios sudarytų metodškai pagrįstą sistemą. Kur nėra sistemos, ten visuomet gresia chaoso pavojus. [...] Teksto analizė šalia visų savo privalumų slepia ir pavojų formuoti chaotišką požiūrį į kalbą, gal net ir tam tikrą paviršutiniškumą, ypač jeigu toji analizė bus primityvi, mažai apgalvota.“ (žr. Akelaitis, Labutis 1995: 19, 21).

⁴ Komentarų kalba (rašyba, skyryba, gramatika) nežymiai taisyta, išlaikant jų autorių stilių.

Viešumoje pastaraisiais metais plėtojamas nihilistinis požiūris į įvairius visuomenėje vykstančius politinius, ekonominius, socialinius procesus neaplenkia ir kalbos dalykų. Todėl kaip vieną iš svarbių neraštingumo priežasčių interneto komentuotojai nurodo **neigiamas visuomenės kalbines nuostatas**, kurios susijusios su bendruoju požiūriu į valstybę, jos paveldą, dabartį ir ateitį:

Dabartinei kartai neberūpi nei Lietuva, nei jos kalba, nei jos istorija, nejaučia [...] pasididžiavimo, kad esi Lietuvis. Nejaučia, kad esame tūkstantmečius gyvenusios baltų gentys, susijungusios į valstybę, pavadintą LIETUVA.

Pavieniai komentuotojai sako nematantys prasmės mokytis lietuvių kalbos, nes ji nesanti vertybė („kalba yra tik komunikavimo priemonė“), o tautai nykstant, išnyksianti kartu su ja („lietuvių kalba yra aborigenų kalba, greitai jos nebeliks“; „kam reikalinga mirštančios tautos kalba?“). Jaunimas nesiejantis ateities su Lietuva, o užsienyje jos nė neprireikšią:

O kam ta lietuvių kalba? Lietuvoje lietuviams vietos nėra, o londonuose šnekamosios užsienio kalbos pakanka. Lietuvių kalbos laukia Šiaurės Amerikos indėnų kalbų likimas, nes kiti žmonės šioje teritorijoje gyvens. Rodys jie savo tamsiaakiams vaikiams medinius rūpintojėlius ir pasakos apie primityvią aborigenų kultūrą.

Kaip priešpriešą tokioms mintims kiti komentuotojai pateikia faktą, kad lietuvių kalba yra viena iš oficialiųjų Europos Sąjungos kalbų, todėl ji niekuo neblogesnė už kitas, ir ja reikia tik didžiutis, „tuo labiau, kad kuo mažiau mūsų lietuvių lieka pasauly, tuo didesnis prestižas ir egzotika ją mokėti“:

Bendrąsias neigiamas nuostatas būtina keisti, ir pirmiausia tą turi daryti mokykla. Mokytojams privalu kaupti iš savo aplinkos teigiamus pavyzdžius apie raštingumo svarbą (o jų tikrai yra) ir diskusijose su mokiniais, bet ne nuobodžiai pamokslaujant, tinkamai pateikti argumentus, motyvuojančius lietuvių kalbos, kartu ir jos rašybos mokymąsi.

Komentuotojai pabrėžia ir **nepalankią bendrąją kalbinę aplinką**, kurioje mokytis taisyklingos kalbos ir neprarasti jos įgūdžių darosi vis sunkiau:

Sąlygos išmokti lietuvių kalbą net Lietuvoje gyvenančiam lietuviui gerokai sunkesnės negu prieš 20 metų: kompiuteriai, telefonai tiesiog verčia iškraipyti lietuvių kalbos rašybą, [...] mokykla su naujoviškais metodikomis naujovių fone nebesusitvarko. Daugiau dėmesio vaikų gimtajai kalbai turėtų skirti tėvai. Bet daugelio jų galimybės ribotos...

Neraštingumą, pasak komentuotojų, skatina viešojoje erdvėje vartojama prasta, su klaidomis kalba („dabar kasdienybe tapo net straipsnių antraštės su klaidomis, ir ne šiaip kokiomis sunkiai įkandamomis skyrybos ar stiliaus, bet pamatinėmis: linksniavimo, nosinių raidžių rašybos“):

Spaudoje vien klaidos, TV vedėjai velniai žino koku slengu kalba, knygose irgi pilna gramatinių ir stiliaus klaidų, o jau politikų kalbos žemiau kritikos. Senieji viską iš rusų verčia, o jaunieji anglišku metodu sakinius sudarinėja [...].

[...] kol per radiją, televiziją girdėsime ne valstybinę kalbą, o kažkokį žargoną, o etalonu bus laikoma Algio Greitai kalba, apie tautos raštingumą užmirškime...

Nagrinėjamuose komentaruose viena iš svarbiausių raštingo žmogaus ugdymo sąlygų laikomas skaitymas⁵, o dabartinė socialinė ir kultūrinė aplinka neskatanti skaityti, taigi **menką skaitymo lygį** galima laikyti dar viena iš svarbių neraštingumo priežasčių:

Kam skaityti knygą, jei galima pažiūrėti filmą? O juk skaitant knygas lavėja regimoji atmintis, tuomet net nežinant rašybos taisyklių žodžius galima parašyti be klaidų. Kam internete ar sms rašyti su lietuviškais rašmenimis, jei be jų rašliava atrodo daug „kiečiau“...

Bėda ta, kad jaunimas visiškai neskaito knygų, todėl neturi jokios galimybės praturtinti savo kalbą ir atmintyje užfiksuoti taisyklingo rašymo pavyzdžių.

Skaityti, skaityti, skaityti ir dar kartą skaityti – taip mus mokė. Taip lengviau išreikšime savo mintis ir rašysime be klaidų. Kur iš mokyklų dingo diktantai, dailyraščio pamokos?

Kai kurie komentuotojai – mokytojai ir mokinių tėvai – iš savo patirties rašo apie **netinkamą švietimo politiką** („švietimo reforma savo padarė, dabar vidurinėse mokyklose gramatikai skiriama mažai pamokų“; svarbiausia esą mokėti suvokti tekstus, o rišlaust teksto kuriama mažai):

Kaip nebus beraščiai, jei mokyklose per visas pamokas testai, testai, testai, kur reikia *taip* arba *ne* atsakyti, arba apvesti rutuliuką, plius, minus pažymėti, klaiku,

⁵ Ekonominio ir socialinio bendradarbiavimo ir vystymosi organizacijos (OECD) kas trejus metus atliekamas tarptautinis penkiolikmečių moksleivių gebėjimų tyrimas PISA (*Programme for International Student Assessment*; 2012 m. jį Lietuvoje įgyvendino Švietimo ir mokslo ministerija, o vykdė Nacionalinis egzaminų centras) atskleidė, kad Lietuva pagal skaitymo gebėjimus iš 65-ųjų tirtų šalių yra statistiškai žemiau už vidurkį. Taip pat nustatyta, kad mokslui daug imlesni tie penkiolikmečiai, kuriems tėvai skaitė knygas vaikystėje ir ypač pradinėje mokykloje, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties (žr. Dukynaitė, Stundža 2013; Audenienė 2013).

o į pirmą vietą multimedija, kur vaikai paveikslukus, gatavas lenteles, užrašus mato, kiek jie rašo, kuria – mažai.

Taip pat užsimenama apie pasitaikančią mokytojų nekompetenciją, peikiama netinkama lietuvių kalbos mokymo metodika, programos ir vadovėliai, o pratybų sąsiuviniai vadinami „proto žudikais“⁶:

Mano nuomone, pirmiausia reikia mest [...] visas pratybas, už kurias mokama brangiai, o naudos nulis. Reikia grįžt prie sąsiuvinų, kaip prieš 20 ir daugiau metų mes rašėm viską savo rankele ir nenumirėm, užtai dar ir dabar rašom be klaidų, ar bent jau mažiau klaidų nei ką tik baigę mokslinčiai. Dabar jie tik lapus verčia, po raidelę įrašo ir ką jie gali išmokyti. Švietimo sistema taip nuvažiavo žemyn, kad toliau jau nebėra kur.

Kai žmogus rašo rašinių, tai jis galvoja, o kai atsakinėja į testo klausimus, tai tada lemia teisingo atsakymo spėjimas, bet ne žinojimas. Kadangi nereikia analizuoti rašinių, tai baigus aukštąją mokyklą, elementariausią raštą parašyti be klaidų – didelė problema. Kai mokami prizai ne už teisingą atsakymą įvairiuose radijo ar televizijos žaidimuose, bet už spėliones, tai ir mokyti nereikia.

Kadangi seku, ką sūnus mokosi, tai visai nesistebiu rezultatais, nes dabartinė liet. k. programa ir pagal ją parengti vadovėliai ir pratybos pradinėse klasėse skirti piešti, karchyti, klijuoti ir t. t., bet tik ne rašyti (na yra ten puslapyje viena trys eilutės paliktos užpildyti, bet tik tiek). Pamokose, kiek klausiau, tai jie „vykdo visokius projektus“, skirtus bendravimo įgūdžiams ir t. t. tobulinti, bet visai nerašo. Pasakiau mokytojai tokias savo pastabas, tai ši atsakė, kad dabartiniai vaikai rašo kompiuteriu, ten ir klaidas patikrina, tai kam jiems mokyti rašyti...

Vienas mokinys piktinasi, kad per abitūros egzaminą tikrinamos ne tos žinios ir įgūdžiai, kurių reikia gyvenime:

Pažiūrėkit, kokie pas mus 10 ir 12 klasės lietuvių kalbos egzaminai. Jei 10 kl. dar yra nors truputį gramatikos užduočių, tai abitūros egzamine to VISIŠKAI NĖRA.

⁶ Panašiai – kaip metodiškai netinkami – vertinami ir kitų dalykų pratybų sąsiuviniai. Pavyzdžiui, Kauno technologijos universiteto gimnazijos matematikos mokytojo eksperto Leono Narkevičiaus nuomonė tokia: „Palyginęs ankstesnių ir dabartinių devintokų žinias, mokytojas pastebėjo, kad jos suprastėjusios, ir iš dalies dėl to galima kaltinti pratybų sąsiuvinius, nykstantį perrašinėjimą ir tai, kad vaikai nebeskaito teksto, o raides ir skaičius įrašo automatiškai. „Pratybų sąsiuvinukai, ko gero, yra didžiausia bėda: įrašykite praleistą raidę, skaičius. Kolegė, turinti pirmoką sūnų, pasakojo, kad pratybose parašyta uždavinio sąlyga, net sudėties ar atimties veiksmas, reikia tik pasirinkti skaičius. Nėra probleminio mokymo.“ (Audenienė 2013).

Aišku, kiti sakys, gali už gerą gramatiką gauti 10 taškų iš rašinio. Bet tai juokinga – iš 100 taškų, kuriuos gali surinkti egze, už gramatiką geriausiu atveju gausi 10 taškų!!! Ir tai tik rašinyje, kur gali pats konstruoti sakinius ir jei nežinai kokio žodžio, paprasčiausiai jį gali pakeisti kitu, lengvesniu žodžiu. Pats pernai laikiau egzus ir žinau, kad svarbiausia dalis egzamine yra suvokti tekstą. Suvokti tai, ko kartais pats autorius nesuvokia.

Kita daugelio minima neraštingumo priežastis susijusi su **informacinių technologijų naudojimu:**

Klaviatūra QWERTY ar kokia ten bebūtų – lietuviškas (nosines, ilgąsias) raides iškelia iš bendro raidyno, taip, tarsi tos raidės būtų ne lygiateisės kitoms raidėms, o kaip koks priedas, kurio galima ir atsisakyti...

Reikia atvirai pripažinti: mūsų nesuvokimas ir neįžvalgumas, kokią žalą padarys elektroninio pašto programos ir kompiuterių ir mobiliųjų telefonų klaviatūros, nepritaikytos lietuvių kalbai, per kokius 15 metų pridarė sunkiai pataisomos žalos ištiesai jaunų žmonių kartai:

Dėl lietuvių kalbos suprastėjimo labiausiai kalti KOMPIUTERIAI, pati save gerai prisimenu, kaip buvo sunku išmokti rašyti BE lietuviškų raidžių su pirmaisiais kompais ir internetu. Dabar reikia priprasti atvirkščiai, bet pažiūrėkit, kaip nepatogu, kai nuolat reikia nustatinėti lietuvišką klaviatūrą, o anglišką meta automatiškai. Tai kodėl mūsų aukšto lygio IT specialistai negali to patvarkyti, pvz., Prancūzijoje atvirkščiai – automatiškai įsijungia prancūziška klaviatūra...

[...] kuo daugiau vaikai rašo kompu, tuo mažiau galvoja, nes kompas taiso klaidas ar jas parodo, todėl smegenys nebedirba taisyklingos rašybos linkme ir atrofuoja-si. Kuo mažiau rašymo kompu mokyklose, tuo situacija bus geresnė. Užduokit vaikams perrašinėti teksto nuo knygų, po 5 lapus per savaitę, be kitų užduočių, ir situacija pagerės.

Kartais, remiantis anglakalbio jaunimo elektroninės komunikacijos tyrimais, laikomasi pernelyg optimistiško požiūrio, kad „žinučių rašymas net teigiamai veikia skaitymo gebėjimus ir fonologinį sąmoningumą“ ir svarbiausia esą tik atskirti kalbėjimo kodus, vis dėlto pripažįstama, kad lietuvių kalba turi specifinių rašto bruožų (žr. Nevinskaitė 2010: 282–283):

Viena vertus, ir lietuvių kalbos vartotojams žinučių rašymas galėtų daryti teigiamą poveikį, skatindamas jaunimo kalbinį kūrybingumą, sudarydamas daugiau progų rašyti. Tačiau lietuvių kalbai didžiausią įtaką turėtų daryti kiti (anglų kalbai neak-

tualūs) rašybos bruožai – raidžių rašymas be diakritinių ženklų, dėl to gali būti sunkiau skiriami trumpieji ir ilgieji balsiai, pamiršamos rašybos taisyklės.

Su tokiomis pačiomis rašybos problemomis, kylančiomis dėl informacinių technologijų poveikio, susiduria ir kitos specifinių rašto ženklų turinčios kalbos (žr. Wells 2000: 249–272). Antai vieni iš artimiausių mūsų kaimynų lenkai į tai aktyviai reaguoja valstybinių institucijų lygiu⁷:

Lenkų kalbos ekspertai pradėjo kampaniją, ragindami išsaugoti sudėtingą rašybos sistemą su visais jos diakritiniais ženklais, sakydami, jog dėl IT [...] spaudimo daugelis atsisako nosinių, taškelių ir varnelių.

Iniciatyva, kurią ketvirtadienį pradėjo valstybinė Lenkų kalbos komisija, yra dalis UNESCO Gimtosios kalbos dienos renginių. Kampanijos pavadinimas „Język polski jest ą-ę“ (Lenkų kalba yra „an“ ir „en“), kurį sunku perteikti paprasčia lenkiškų rašmenų neturinčia kompiuterine klaviatūra, yra sarkastiškas priminimas, kad rašyboje svarbūs visi ženklai, leidžiantys teisingai suvokti tekstą. Be jų tekstas praranda dalį prasmės ir būtų neteisingai skaitomas. Pasak kalbininko Jerzy Bralczyko (Ježio Bralčyko), diakritiniai ženklai yra vizualinė žymė, padedanti atpažinti lenkiškus tekstus. Jis pridūrė, kad šie ženklai turi savo prasmę ir praturtina kalbą.

Informacija keičiamės ne tik žodžiu ir raštu – didelis jos srautas teka skaitmeniniais kanalais, o elektroninėje terpėje bendraujama daug įvairesniais būdais, kuriuos tirti galima taikant įvairius metodus, tarp jų ir „vaizdo dizaino gramatiką“ (žr. Liubinienė 2012: 74 ir ten nurodytą literatūrą):

[...] naujųjų medijų kalboje bendravimas rašytiniu tekstu yra tik vienas iš daugelio būdų minčiai reikšti. Vis dažniau vartotojai dalinasi neverbaline informacija, perduodama hiperteksto nuorodomis, bendrauja tarpusavyje keisdamiesi vaizdo, muzikos įrašais, tekstinius komentarus keičia grafiniais ženklais.

Taigi žmogus turi būti išprusęs ir kompiuteriškai – susigaudyti, kaip valdyti skaitmeninius įrankius ir priimti bei pateikti informaciją ne tik žodžiais, bet ir kitomis priemonėmis: statiniais ir judriais vaizdais, garsiniais ženklais. Tačiau žodinė komunikacija neabejotinai lieka svarbi, nes virtualiojoje erdvėje daug didesnė nei ikiinternetinėje eroje bendravimo dalis vyksta raštu.

⁷ Žr.: Lenkijos kalbininkai pasisako už sudėtingos rašybos sistemos išsaugojimą. – www.alfa.lt, 2013 02 21. Prieiga per internetą <http://www.alfa.lt/straipsnis/15081716/Lenkijos.kalbininkai.pasisako.uz.sudetingos.rasybos.sistemas.issaugojima=2013-02-21_15-52>.

Kokią išeitį mato lietuviškojo interneto komentuotojai, kad raštingumas pagerėtų?

Komentuotojų dažnai skleidžiama mintis – **lietuvių kalbos rašyba esanti per sunki**, jos sunku išmokti, todėl esą reikia ją paprastinti:

Kas yra kalba? Tai priemonė informacijai perduoti žodžiu arba raštu. Ir jinai visų pirma turi būti PATOGI, lengva ir suprantama. Jei kalba yra griozdiška, apipinta [...] nesuprantamų sunkiausių taisyklių – tai velniop tokią kalbą! Ją reikia tobulinti, keisti, lengvinti, o ne reikalauti, kad visi ją būtų išzubrinę nuo a iki z! Kalba tarnauja žmonėms, o ne žmonės kalbai!

Simptomiška, kad tokiems primityviai kalbos paskirtį suprantantiems komentuotojams pirmiausia kliūva nosinių ir diakritinių ženklų rašymas – šiuos įgūdžius elektroninėje komunikacijoje jie jau yra susilpninę arba praradę:

Pradžiai reikėtų panaikinti nosines raides (būkim biedni, bet teisingi – jos visiškai nereikalingos) ir raides su varnelėmis ant viršaus.

O kam tos reikalingos nosinės? Taip po šiai dienai nesuprantu – nkd gerai nemo-kėjau lt kalbos, ir tas netrukde gyvenime verslu užsiimti.

Kiti komentuotojai tokiam kalbos paprastinimui prieštarauja:

O kaip tada palengvinti matematiką, fiziką ar chemiją? Čia formulių ir dėsnų nepalengvinsi, tenka išmokti. Tas pats ir su kalba.

nusiperki naują, elektronikos prigrūstą auto, o jos naudojimosi instrukcija tokia „supaprastinta“ kalba parašyta – ar labai apsidžiaugtum? O kiek ilgai džiaugtumei-si „supaprastinta“ kalba parašytu gydytojo receptu?

Atsakingo ir rimto požiūrio į raštingumą visuomenėje esama, tik teigiamų pavyzdžių į viešumą iškeliama vienetai:

Pas mus firmoj, kai ateina naujas kandidatas į darbą, pirmiausia gauna diktantą pagal 7 klasės kursą. Jei parašo, turi šansą kalbėtis toliau. Dar nė karto nebuvo, kad prašautume. Gal koks mažaraštis genijus ir nuėjo pro šoną, bet šiaip statistiškai kas raštingas, tas ir kitose srityse tvarkingas, grynai profesinėj taip pat. Tikriausiai yra ir kitokių indikatorių, bet kalbos kultūra – pats paprasčiausias ir patikimiausias. Nelabai įsivaizduoju, kad normaliam sveiko proto žmogui būtų problema išmokti kalbos, tuo labiau gimtosios.

Iš aptartų straipsnio komentarų matyti, kad visuomenei rūpi raštingumo reikalai, o susiklosčiusią padėtį komentuotojai vertina įvairiais atžvilgiais,

įvardija nemažai menkstančio raštingumo priežasčių, taigi komentarų vi-
suma gana gerai atskleidžia bendriausias interneto bendruomenės nuosta-
tas dėl raštingumo.

3. MOKYTOJŲ LITUANISTŲ APKLAUSOS APIE RAŠTINGUMO PROBLEMAS MOKYKLOJE REZULTATAI

Geriausiai raštingumo padėtį mokyklose gali įvertinti mokytojai lituanistai, o ilgiau dirbantys – ir palyginti ankstesnių bei dabartinių mokinių gebėjimus. Turint tai galvoje, Lietuvių kalbos institute, prieš pradėdant kurti naują mokomojo kompiuterinio žaidimo „Kieti riešutėliai“⁸ dalį, skirtą rašybos įgūdžiams įtvirtinti, buvo surengta mokytojų lituanistų apklausa. Į aštuonis anketos⁹ klausimus gauta 120 atsakymų iš 95-ių įvairaus profilio Lietuvos mokyklų (jų sąrašas skelbiamas nurodytame svetainės puslapyje), kuriose dirbantys mokytojai moko įvairaus amžiaus ir skirtingų tautybių mokinius. Pabrėžtina, kad anketos kontekstas leido, atsakant į jos klausimus, mokytojams nedviprasmiškai suprasti, kad klausama apie mokinių mokykloje ir namie mokantis atliekamus rašto darbus, o ne jų laisvalaikio bendravimą raštu. Tad nurodyti mokinių neraštingumo požymiai atspindi oficialiąją rašybos padėtį mokykloje. Nors šios apklausos negalima laikyti labai reprezentatyvia, bet atsakymai į kokybinio pobūdžio klausimus buvo išsamūs (prašyta teiginius iliustruoti konkrečiais pavyzdžiais) ir atskleidė įvairius raštingumo problemos aspektus.

Atsakymai į tris anketos klausimus jau apžvelgti ir statistiškai apibendrinti Sauliaus Vasiliausko straipsnyje (Vasiliauskas 2013: 27–31)¹⁰, o šiuokart,

⁸ 2007 m. sukurtas šios serijos žaidimas „Tadas Blinda. Kirčiavimas“ išleistas kompaktine plokštele. Plačiau žr. <http://www.kalbosnamai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=36>.

⁹ Anketa buvo paskelbta gretutinėje Lietuvių kalbos instituto svetainėje „Kalbos namai“ adresu: <http://www.kalbosnamai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=143&Itemid=69>.

¹⁰ Aptarti atsakymai į tokius anketos klausimus: 1) Gal galėtumėte apibendrintai įvertinti, kokie Jūsų mokinių rašybos įgūdžiai? 2) Ar skiriasi rašybos klaidos pagal mokinių amžių? Kaip? 3) Ar naudojate kokiomis nors mokomosiomis informacinių technologijų priemonėmis (interaktyviais testais, kompiuteriniais žaidimais ir pan.) rašybai mokytį? Jei taip, kokiomis?

nagrinęjant neraštingumo priežastis, svarbi mokytojų nuomonė, pateikta atsakant į tokius anketos klausimus¹¹:

- Kokių būdingiausių rašybos klaidų daro Jūsų mokiniai?
- Kurias rašybos taisykles mokiniams sunkiausia išmokti? Kodėl?
- Ar keistumėte kurias nors rašybos taisykles? Jei taip, nurodykite, kokias taisykles, kodėl ir kaip keistumėte.

Išnagrinęjus mokytojų atsakymus, **mokinių neraštingumo priežastis** apibendrintai galima nurodyti šias:

- 1) rašybos taisyklės sudėtingos arba jų per daug: mokiniai nesugeba jų visų perprasti;
- 2) mokiniai neturi kur klausytis tarties etalono ir neturi taisyklingos vidinės tarties, todėl ryškus atotrūkis tarp jų tarties ir rašybos normų;
- 3) mokiniai nesuvokia kalbos kaip sistemos:
  - a) neatpažįsta žodžio dalių, kalbos dalių (šito ypač reikia nustatyti žodžių formų darybiniam pamatui, kuriuo remiasi rašybos taisyklės, plg: *šqla – šqlant, šqlanti; šalti – sušalsiqs*);
  - b) nesugeba rasti giminiškų žodžių rašybos taisyklėms pagrįsti (pvz.: *ręsti ir rąstas; tįsti, tąsa ir tęsti*);
- 4) mokiniai turi per mažas žodžių atsargas:
  - a) nejaučia žodžių reikšmių skirtumo (pvz.: *gurkti ir gurgti, lįsti ir lysti*);
  - b) painioja panašius, bet skirtingai rašomus žodžius (pvz., *mąslus ir masalas*).

Remiantis atsakymais į minėtus klausimus, sudarytas sunkiausiai mokiniams įveikiamų rašybos dalykų sąrašas. Jis pravertė parenkant kuriamam rašybos žaidimui užduotis ir konkrečius pavyzdžius.

Į klausimą, ar keistų rašybos taisykles, kiek mažiau kaip trečdalis (29 proc.), t. y. 35-i apklausoje dalyvavę mokytojai atsakė, kad būtų linkę kai kurias rašybos taisykles daugiau ar mažiau keisti. Vadinas, galima

¹¹ Atskiro dėmesio (ir straipsnio) reikalauja mokytojų atsakymai į klausimą *Ar pastebite, kad dėl informacinių technologijų (mobiliųjų telefonų, kompiuterių) atsirandantys įpročiai ir mados veiktų mokinių rašybą? Jei taip, koks tas poveikis?* Jie atskleidžia mokytojų požiūrį į IT poveikį mokinių raštingumui – kaip konkrečiai tas poveikis reiškiasi. Trumpai pasakytina, kad daugelis mokytojų (87,5 proc.) neraštingumą kaip tik ir sieja su elektroninėje terpėje itin paplitusiu šveplu ir žargonizuotu rašytiniu bendravimu. Atskirų mokinių amžiaus grupių statistika, manytina, būtų kiek skirtinga.

manyti, kad netinkamos rašybos taisyklės – viena iš netiesiogiai nurodomų neraštingumo priežasčių. Kokios tos taisyklės ir rašybos atvejai? Kadangi mokytojai rašybos sunkumus ir taisykles įvardijo laisva forma, pateikiamoje lentelėje atsakymai subendrinti ir susisteminti, o pavyzdžiai iš anketų atsakymų atrinkti patys būdingiausi, dažniausiai pasikartojantys.

LENTELĖ. Mokytojų manymu, keistinos rašybos taisyklės ir keitimo argumentai

	Rašybos atvejais ¹²	Keitimo argumentai ¹³
1.	Nosinių raidžių rašyba (apskritai)	1) [...] mažinčiau taisyklių, kad mokiniai, pasidarę sistemą, galėtų išmokti tris taisykles. Pvz., viena taisyklė – kada rašoma nosinė šaknyje; kita taisyklė – kada rašoma galūnėje; trečia – įsimintinos rašybos žodžiai (<i>qsa</i>, <i>Kęstutis</i>, <i>žqsis</i> ir kt.). 2) Atsisakyčiau nosinių balsių rašybos šaknyje. Jeigu garsas yra lygiai taip pat ištariamas žodyje <i>kasa</i> ir <i>kąsnis</i>, koks tikslas juos žymėti skirtingomis raidėmis? 3) [Siūlytų keisti] retų senovinių žodžių, kurių šaknyje dėl istorinės rašybos rašomos nosinės, normas. 4) Naikinti išimtis, rašybos taisykles, taikomas tik keliems žodžiams.
2.	Nosinių raidžių rašyba esamojo laiko veiksmažodžių ir iš jų išvestų formų šaknyse	1) Šią rašybos taisyklę gerai pritaiko tik stipresnieji mokiniai, visi kiti arba nerašo nė vienos nosinės, arba rašo <i>q</i> bet kuriame laike, jei tik girdi ilgai tariamą balsį (<i>šqła</i>, <i>bqła</i>, bet <i>nubalęs</i>). 2) Sunku mokiniams paaiškinti, kodėl tik esamajame laike [reikia nosinės]. Jie rašydami nekreipia dėmesio į laiko formas. 3) Mokomės atmintinai veiksmažodžius, kurie turi tik es. l. nosines. Tai užima daug laiko ir pastangų, siūlyčiau paprastinti rašybą – rašyt be nosinių. Kitais atvejais, pvz., <i>kęsti</i>, <i>siųsti</i>, <i>lįsti</i>, <i>grižti</i>, siūlyčiau rašyti tradiciškai.

¹² Atvejai pateikiami mažėjančio paminėjimo mokytojų atsakymuose tvarka; antras ir iš dalies ketvirtas atvejis pagal objektą įeina į pirmą, bet mokytojų buvo atskirai minimi ir rodo, kad nosinių raidžių rašyba, ypač veiksmažodžių šaknyse, mokiniams kelia daugiausia sunkumų.

¹³ Argumentai pateikiami, kaip buvo suformuluoti mokytojų atsakymuose (ne visi atsakymai buvo argumentuoti).

	Rašybos atvejis	Keitimo argumentai
		4) Čia niekas nesikaitalioja, mokiniams sunku argumentuotai paaiškinti, paskui visa tai kartojasi dalyvio, padalyvio rašyboje: <i>šąla – šąlqs, šąlanti, šąlant</i> ir <i>šalo – šalqs, šalusi, šalus</i> . Koks skirtumas? Tai ne <i>gražinti</i> (daryti gražų) ir <i>grąžinti</i> (skolą). Čia bent galima įtikinamai paaiškinti nosinės reikalingumą.
3.	Dalelyčių rašymas kartu ir atskirai	1) Paprastinčiau taisykles, kad nebūtų tiek daug atvejų. 2) <i>Kurgi</i> rašyčiau kaip <i>kas gi</i> , nes <i>kur</i> gali būti supras-tas kaip kaitomo <i>kas</i> vietininko linksnis. 3) Dalelyčių <i>ne, gi</i> rašybos atvejų net palikdami mo-kyklą daugelis mokinių neišmoksta. 4) Vaikai turi „zubrinti“.
4.	Veiksmažodžių ir iš jų išvestų for-mų šaknies bal-sis, kai <i>a</i> arba <i>e</i> kaitaliojasi su <i>ė</i>	Keisčiau žodžių <i>graso, gresia; drasko, dreskia</i> rašybą. Išties labai daug mokinių suklysta rašydami šiuos ar giminiškus žodžius (<i>atgrasus, grasinimas</i>), net jei šak-nyje ir trumpas balsis.
5.	Veiksmažodžių būsimąjo laiko III asmens šak-nies balsis	Bandyčiau supaprastinti [...] būsimąjo laiko balsių trumpėjimą III asmens šaknyje. Rašyba sudėtinga, o didelės įtakos žodžių prasmei nedaro.
6.	Veiksmažodžių šaknies balsių kaita	Suvienodinčiau, nes tikrai mokiniams lieka tik at-mintinai išmokti (<i>įgristi, įgrysta, įgriso</i>).
7.	Priebalsio <i>j</i> rašyba	1) Daugelį problemų matau žodžių su <i>j</i> rašyboje: lie-tuviškuose žodžiuose reikia <i>j</i> , o tarptautiniuose tariame, bet nerašome. Gudrūs mokiniai „iškala“ mintinai ir moka, o tam, kuriam sunku... Vadina-si, taisyklę suvienodinčiau. 2) Paprastinčiau <i>j</i> rašybą. <i>Milijonas</i> su <i>j</i> , <i>stadionas</i> be <i>j</i> ? Kodėl? Kaip paaiškinti? Vadovėliuose parašyta, kad <i>milijonas</i> – senas žodis, o <i>stadionas</i> – ne? Žo-dyje <i>herojiškas</i> reikia <i>j</i> , o <i>heroizmas</i> – nereikia dėl priesagų kilmės, dažnas neskiria, kuri priesaga lie-tuviška! Lieka „iškalti“ ir po to pamiršti.

	Rašybos atvejis	Keitimo argumentai
8.	Balsių <i>a, e</i> rašyba po <i>j</i>	Suvienodinčiau <i>javai, jazminai, ajerai, jerubė, deja, beje</i> rašybą po <i>j</i> .
9.	Nosinės įvardžiutinių formų galūnėse	Supaprastinčiau arba panaikinčiau [...] įvardžiutinių formų galūnių rašybos taisyklės (kur nosinės dvigubėja).
10.	Didžiosios ir mažosios raidės	Ko gero, didžiųjų raidžių rašymo atvejus paprastinčiau. Jų tikrai per gausu ir per sudėtinga taikyti (ypač žemesniųjų klasių mokinukams).
11.	Svetimvardžių rašyba	Keisčiau tik kitų tautų vardų ir pavardžių rašymą. Manau, kad reikia rašyti taip, kaip kalbame mes, kaip seniau, nes kai randame parašytą originalo kalba, nežinome, kaip skaityti.
12.	Pavieniai atvejai	<i>Baikštus</i> ir <i>baugštus</i> . <i>Sujudo – sqjūdis; patvino – potvynis</i> , o kodėl <i>nusmuko – nuosmukis</i> u trumpoji?

Iš visų 35-ių mokytojų, kurie būtų linkę nors kiek keisti rašybos taisykles, du trečdaliai nurodo nosinių raidžių rašybą – tiek kaip bendrąją problemą, tiek kelis kebliausius jos atvejus (ypač veiksmazodžių esamojo laiko šaknyse). Taigi nosinių raidžių rašybą bent iš dalies norėtų keisti 15,8 proc. apklaustų mokytojų.

Keli mokytojai mano, kad keisti taisyklių nereikia, nebent tik porą smulkių atvejų:

Manau, taisyklės sudarytos pagal apgalvotą kalbos sistemą. Jas mokėti, vadinasi, būti geros atminties, išsilavinusiam. Keisti nesiūlau, nebent peržiūrėti dalelyčių rašymą kartu ir atskirai.

[...] istorinės rašybos nosinių raidžių nekeisčiau, „nemelioruočiau“ senosios mūsų kalbos: jei *qžuolas* praras nosinę, ir jo vadintojai pavirs alksniais.

Du mokytojai siūlė ne keisti taisyklės, o kai kuriais atvejais liberalizuoti vertinimo normas, t. y. ne viską laikyti rašybos klaidomis:

Keisčiau mokinių naudai diktantų vertinimo normas. Tikrai nematau didelės nuodėmės, kai vaikas susipainioja laikų formose ir parašo *sušqlęs*. Nekertu per pažymį.

Sunku man būtų jas keisti, nebent liberalizuoti, nekreipiant dėmesio, kur tą dalelytę *gi* parašė ir pan.

Bene dažniausias mokytojų pageidavimas – **suvienodinti, supaprastinti** kai kurių atvejų rašybą ir mažinti išimčių. Vis dėlto mokytojų pateikti argumentai rodo, kad jų pačių yra ne visada iki galo perprasta rašybos sistema, kartais matomos tik pavienės formos ir nesuvokiama jų tarpusavio ryšių. Turėtų būti skiriama, kur rašyba yra susitarimo reikalas (pavyzdžiui, didžiosios ir mažosios raidės, žodžių rašymas kartu ir atskirai – čia tikrai esama tvarkytinų dalykų), o kur rašybos normas lemia kalbos sistema.

Susitariamąsias normas keisti paprasčiau, jeigu gerai apgalvojama jų keitimo procedūra. Tačiau, tarkim, panaikinus nosines esamojo laiko veiksmažodžių šaknyse, pirmiausia krikštų šių formų tarimas, nes nosinės nebuvimas rodo, kad nekirčiuotame skiemenyje *a, e* reikia tarti trumpai. Neturėtų būti išleidžiama iš akių, kad šios grupės veiksmažodžių esamojo laiko balsių ilgumas yra prigimtinis (t. y. išlaikomas ir nekirčiuotuose skiemenyse) ir nosinės raidės atspindi lietuvių kalbos garsinės sistemos raidą. Nors dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje apskritai ryškus polinkis ilguosius balsius nekirčiuotuose skiemenyse trumpinti bent iki pusilgių (tai nėra kodifikuota bendrinės kalbos tarties norma), nesant platesnių tyrimų, sunku pasakyti, kiek paplitęs buvusio nosinio balsio trumpinimas nekirčiuotame skiemenyje, pvz., [šalù]. Bent dalis žmonių tokius balsius dar vis taria ilgus ar bent pusilgius. Atsisakius nosinių, kartu pakrikštų šių formų, ypač priešdėlinių, kirčiavimas, plg.: *šąla, šąlù – nešąla, nešąlù, *šāla, šalù – *nešāla, nešālu* (kaip *kāla, kalù – nekāla, nekālu*); *bāla – išbāla, *bāla – *išbāla* (kaip *māla – išmāla*). Patys tokie veiksmažodžiai tada turėtų pereiti į kitą asmenavimo tipą, taigi atsirastų gramatinės struktūros pokyčių: *šąla – šalo → šala – šalė* (kaip *kala – kalė*) → *nešāla – nešālė*. Iš šios veiksmažodžių grupės formų rašybos neturėtų būti daroma didelė problema, nes pačių aktyviai vartojamų tokių veiksmažodžių yra nedaug, o vartosenoje esamojo laiko formų juo labiau reta. Mokyklai jų užtektų suskaičiuojamų iki 10–11 ar dar mažiau (prieš 40 metų buvo mokoma daugmaž tokia tvarka: *šąla, bąla, sąla; gęsta, glęžta, mažta; šąšta, tęžta, tręžta; klęra, gvęra*), neapsunkinant mokinių su specialiai sukonstruotų dirbtinių jų rašybos pavyzdžių pratimais¹⁴.

¹⁴ Daugiau kontrargumentų dėl nosinių balsių rašybos keitimo žr. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos informacijoje apie darbo grupės, sudarytos rašybos taisyklėms peržiūrėti, išvadas: „Svarstyta *šąla, bąla, gęsta, mažta...* rašyba“, 2008 05 27. Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/naujienos/naujiena.1068.htm>>.

Dėl vieno dalyko mokytojai yra visiškai teisūs, sakydami, kad mokyklinių užduočių rengėjai kartais per daug smaginas, pateikdami archajiškų, nebevertojamų, neaktualių retos rašybos žodžių ar formų: *krešta, tėvas, blęsti* ir pan. Tokius žodžius ir jų rašybą reikia palikti olimpiadoms ar viktorinoms, o ne pateikti kaip išmoktinus kasdienėje kalbos praktikoje.

IŠVADOS

1. Interneto bendruomenės kalbinių nuostatų ir mokytojų požiūrio į raštingumo problemas tyrimas atskleidžia svarbiausias tiek išorines, besiklostančias visuomenėje, tiek vidines, susidariusias švietimo sistemoje, neraštingumo priežastis:

- a) neigiamos visuomenės kalbinės nuostatos,
- b) nepalanki kalbinė aplinka,
- c) neigiamas informacinių technologijų poveikis,
- d) neapgalvota švietimo politika ir ydinga lietuvių kalbos mokymo metodika.

Nė vienos iš šių priežasčių negalima suabsoliutinti, tačiau jos rodo tas sritis, kurioms reikia didžiausio dėmesio valstybės ir jos švietimo politikos mastu.

2. Mokytojų atsakymai į straipsnyje nagrinėtus anketos klausimus rodo, kad neraštingumo priežasčių toli gražu negalima sieti vien su daugiausia iškeliamu neigiamu informacinių technologijų poveikiu. Nors tarp naudojimosi elektroninėmis komunikacijos priemonėmis (mobiliaisiais telefonais, kompiuterių ir planšečių klaviatūromis) ir kai kurių rašybos bėdų (pavyzdžiui, nosinių ir kitų diakritinių ženklų nerašymo) esama tiesioginio ryšio, tačiau daug rašybos keblumų mokiniam sukelia taisyklių ir išimčių gausa, o svarbiausia – nesugebėjimas perprasti kalbos sistemos.

3. Pateiktus mokytojų svarstymus dėl kai kurių rašybos taisyklių keitimo ar tikslinimo reikia kritiškai įvertinti ir į juos atsižvelgti svarstant rašybos normas ir jų kodifikaciją, taip pat rengiant mokomąsias priemones ir tobulinant rašybos mokymo metodiką.

4. Būtina siekti, kad mokyklose naudojamos garsinės mokymo priemonės (įgarsinti literatūros kūriniai, mokomieji filmai, lavinamieji žaidimai ir pan.) atitiktų bendrinės lietuvių kalbos tarties etaloną, todėl esamai padėčiai išsiaiškinti reikia šios srities tyrimų.

5. Mokytojams lituanistams būtina dalykinė rašybos specialistų pagalba ir abipusis bendradarbiavimas, paremtas išsamiais mokinių raštingumo būklės ir jos pokyčių tyrimais.

LITERATŪRA

- Akelaitis G., Labutis V. 1995: Apie integraciją, teksto analizę ir lietuvių kalbą mokykloje. – *Gimtoji kalba* 8–9, 18–21.
- Audenienė R. 2013: Prasti penkiolikamečių moksleivių pasiekimai ar nepatikimi juos atskleidžiantys tyrimai? – *www.alfa.lt*, gruodžio 14 d. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/15168588/Prasti.penkiolikameciu.moksleiviu.pasiekimai.ar.nepatikimi.juos.atkleidziantys.tyrimai.=2013-12-14_13-49>.
- Dukynaitė R., Stundža M. 2013: OECD PISA rezultatų pristatymas. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/598_cda4378e649b22e73413af209144d0d1.pdf>. (Žiūrėta 2013 12 20.)
- Jablonskaitė D. 2013: Lietuvoje neliko vidutiniškai rašančių vaikų – arba puikiai, arba gausybė klaidų. – *www.15min.lt*, balandžio 1 d. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/interviu/lietuvoje-neliko-vidutiniskai-rasanciu-vaiku-arba-puikiai-arba-gausybe-klaidu-599-321144>>.
- Jackevičius M. 2012: Beraščių karta: dėl klaidų jau tenka atmesti ir disertacijas. – *www.delfi.lt*, gegužės 7 d. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/berasciu-karta-del-klaidu-jau-tenka-atmesti-ir-disertacijas.d?id=58666579&com=1&s=1>>.
- Jackevičius M. 2013: Pasiklydę „Google“: kuri karta buvo protingiausia. – *www.delfi.lt*, gruodžio 29 d. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/pasiklyde-google-kuri-karta-buvo-protingiausia.d?id=63432888#ixzz2pudgf5pu>>.
- Liubinienė V. 2012: Naujųjų medijų kalbos komponentai, kontekstai ir vartotojai. – *Kalbų studijos* 21, 74–83. Prieiga per internetą: <http://www.kalbos.lt/zurnalai/21_numeris/10.pdf>.
- Nevinskaitė L. 2010: Trumpųjų žinučių rašybos bruožai. – *Kalbos kultūra* 83, 275–296.
- Rimkutė A. 2012: Kolegijos pirmakursių raštingumas: gal lietuvių kalbai nereikalingos nosinės raidės? – *Gimtoji kalba* 12, 13–17.
- Vaičekauskienė L. 2013: Jaunimo raštingumas mažėja? Nedarykime stabo iš lietuvių kalbos. – *www.delfi.lt*, balandžio 17 d. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/lvaicekauskiene-jaunimo-rastingumas-mazeja-nedarykime-stabo-is-lietuviu-kalbos.d?id=61155115>>.

Vasiliauskas S. 2013: Ar mokytojai patenkinti savo mokinių raštingumu? – *Gimtasis žodis* 1, 27–31.

Wells J. C. 2000: Orthographic diacritics and multilingual computing. – *Language Problems and Language Planning*, Vol. 24, No. 3, 249–272. Prieiga per internetą: <<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/wells/dia/diacritics-revised.htm>>. (Žiūrėta 2013 12 09.)

Gauta 2013 12 09

Priimta 2013 12 20

PROBLEM OF LITERACY IN THE EYES OF THE INTERNET COMMUNITY AND TEACHERS

S u m m a r y

The article addresses the approach of the society towards the problem of literacy, which has lately been actively discussed by spelling specialists and in the public domain. Such problems are especially common in those languages which have a greater or lesser number of characters of different type in comparison to the English language dominating online.

The survey of language attitudes of the Internet community and the approach of teachers towards the problems of literacy (based on the comments of online articles and the survey of Lithuanian language teachers) reveals the principal external reasons of illiteracy developing in society as well as internal reasons of illiteracy evolving in the system of education: 1) negative language attitudes in society, 2) unfavourable linguistic environment, 3) negative impact of information technologies, 4) inconsiderate education policy and faulty methodology of Lithuanian language teaching. None of the above reasons should be considered absolute; nevertheless, they indicate the areas requiring most attention at the level of the state and its education policy.

The answers of teachers to the questions of the questionnaire analysed in the article show that the reasons of illiteracy cannot be associated solely with the negative impact of information technologies, which get into the centre of attention these days. Even though there is a direct correlation between the use of electronic communications (mobile phones, computer and tablet keyboards) and certain spelling difficulties (for example, omission of nasal letters and other diacritical signs), a lot of difficulties of spelling faced by pupils derive from the abundance of rules and exceptions and, most importantly, the inability to comprehend the language system.

The considerations of teachers regarding the change or correction of certain spelling rules presented in the article should be evaluated critically and taken into account in the consideration of spelling norms and their codification as well as in the development of teaching aids and the improvement of the methodology for the teaching of spelling. The considerations of Lithuanian language teachers on illiteracy, its causes and specific manifestations in pupils' written works show that teachers themselves are in need of professional assistance of spelling specialists and mutual cooperation based on in-depth studies of the situation of pupils' literacy and its changes.

KEYWORDS: orthography, language attitudes, language acquisition, codification.

RITA MILIŪNAITĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
ritam@lki.lt